

Szöllősi Gábor: A szociális munka új, 2014-es globális definíciója

Nem a fogalom, hanem a diskurzus a fontos

Absztrakt

Az írás a szociális munka globális definícióját (Global Definition of Social Work) úgy mutatja be, mint a szociális munkával kapcsolatos nemzetközi szakmai diskurzus egyik fontos állomását. Vázolja a definíció előtörténetét, a létrejöttéhez vezető vita főbb dimenzióit, valamint a 2014-es definíció új vonásait. A globális definíció alkotásának előkérdése az, hogy van-e, lehet-e univerzális szociális munka; az írás bemutatja a kérdéssel kapcsolatos viták fő területeit és a jellegzetes nézőpontokat. Megfogalmazza azt az álláspontot, hogy a definíciót nem elsősorban a szociális munka leírásaként vagy normájaként kell felfogni, hanem sokkal inkább a szociális munkások világméretű diskurzusának teljesítményeként. A hazai szociális munkások számára tehát nem az a feladat, hogy megtanulják a definíciót és híven alkalmazkodjanak az abban található „előírásokhoz”, hanem az, hogy kialakítsák a saját diskurzusaikat a definíció által érintett kérdésekről.

Abstract

The paper introduces the Global Definition of Social Work as an important milestone of international discourse on social work. Outlines historical background of the Definition, inclusive the debates which characterised the development of the draft, and new features of the Definition accepted in 2014. The preliminary issue of the global definition is, whether there exists, or is possible to exist a universal social work. The paper introduces the main topics and point of views in the debates concerning the issue. It formulates the conclusion that the role of the Definition is not so much to describe the reality, nor to lay down the norms of social work, but should be understood as an accomplishment of global discourse of social workers. The task for Hungarian social workers is not to learn the Definition and to comply with the „norms”, but to develop their own discourses on issues represented in the Definition.

A globális definíció rövid előtörténete

Az esemény, mely okot ad ennek az írásnak az elkészítésére, az az, hogy 2014 júliusában a melbourne-i kongresszuson a Szociális Munkások Nemzetközi Szövetsége (IFSW) és a Szociális Munkást Képző Iskolák Nemzetközi Szövetsége (IASSW) elfogadták a szociális munka új globális definícióját (Global Definition of Social Work).¹ A 2014-es definíció nem az első a hasonló dokumentumok sorából, ezért röviden bemutatom az előzményeket.

¹ A „global definition” kifejezést az írásban rövidítve definícióként említtem.

Az első definíciót 1982-ben Bristolban bocsátotta közre az IFSW, a következő szöveggel:

„A szociális munka olyan hivatás, melynek az a feladata, hogy társadalmi változásokat hozzon létre általában a társadalomban, és annak egyedi fejlődési formáiban.”²

A definíció létrejöttét magyarázó körülmények között szokás említeni azt, hogy az Egyesült Államokban, valamint más, a Nyugathoz tartozó országokban a huszadik század során erős törekvés indult arra, hogy kiharcolják és megerősítsék a szociális munka státusát a hivatások sorában. A szociális munkások nemzetközi szervezete tehát a professzionalizálódás támogatása céljából hozta létre az univerzális definíciót. Ez a definíció a korszakot jellemző nyugati társadalmi eszméken és a szociális munka akkori nyugati felfogásán alapult.

Az 1982-es definíció funkcióját, valamint az újabb definíció alkotását szükségessé tevő körülményeket a következőképpen magyarázta Hall, az IFSW egyik tisztségviselője: „Az első definíció, mely hangsúlyozta a hivatás szerepét a társadalmi változásban, hosszú évekig szolgálta a hivatást, de időközben a szociális munka differenciálódott és világszerte elterjedt, ezért szükségesnek mutatkozott azt mind szélesebbé, mind pedig mélyebbé tenni” (Hall, N. 2009: 852).

Az IFSW munkacsoportot állított fel, mely 1996–1999 között elvégezte a korábbi definíció felülvizsgálatát, és megfogalmazta az új definíció tervezetét. A tervezetet az IFSW 2000-es montreali közgyűlésén fogadta el, majd ahhoz az IASSW 2001-ben csatlakozott.

A 2000-es definíció szövege a következő volt:

A szociális munkás hivatás elősegíti a társadalmi változást, a problémák megoldását az emberek közötti viszonyokban, valamint az emberek cselekvőképessé tételét és felszabadítását, hogy ezzel szolgálja jóllétüket. Felhasználva az emberi magatartásra és a társadalom rendszereire irányuló elméleteket, a szociális munka azokon a pontokon gyakorol hatást, melyeken az emberek kölcsönhatásba kerülnek a környezetükkel. Az emberi jogok és a társadalmi igazságosság elvei alapvetőek a szociális munkában.

A 2000-es definíció több lényeges kérdésben is eltért a korábitól:

- A funkciók közé a társadalmi változás mellé beemelte a problémamegoldást, a cselekvőképessé tételt, a felszabadítást, végső soron az emberek jóllétének szolgálatát.

² „Social work is a profession whose purpose it is to bring about social changes in society in general and in its individual forms of development.”

- Megfogalmazta a szociális munka egyes alapértékeit, így az emberi jogokat és a társadalmi igazságosságot.
- Megnevezte a szociális munka alapját képező elméleteket (az emberi magatartásra és a társadalom rendszereire irányuló elméletek).
- Megjelölte a szociális munka mint tevékenység lényegét (azokon a pontokon gyakorolhatást, melyeken az emberek kölcsönhatásba kerülnek a környezetükkel).

Jóllehet az 1982-es definícióhoz képest jóval több mindent átölelt a 2000-es változat, a megjelenését követően nem sokkal ismét szükségét érezték annak, hogy a globális kihívások közepette újra megkeressék a szociális munka jelentését. Ezért a két világszervezet újfent közös munkacsoportot alkotott annak érdekében, hogy előterjeszthessék a szociális munka világdefiníciójának újabb változatát. Az új definíció a korábbi szöveggel szemben felmerült három fontos kritikára kívánt megfelelő választ találni:

- befogadóbb kívánt lenni a helyi (pontosabban: bennszülött, „indigenous”) tudással kapcsolatban;
- kevésbé elkötelezni magát az individuum és a változás nyugati koncepciói mellett, és azok mellé beemelni a kollektivitás, kontinuitás és kohézió kategóriáit;
- végül hangsúlyozni – a gyakorlati alkalmazáson túl – az elmélet és a kutatás szerepét (Hall, N. 2009).

A szociális munka univerzális felfogását érintő legnagyobb kihívást a szociális munka egyre erősödő posztmodern felfogása jelentette. Noha a posztmodern számos jelentéssel bír, középpontjában a modernista hit megkérdőjelezése áll, miszerint létezik egy univerzális keret (vagy egy nagy narratíva), amely érvényes és igaz minden emberre és társadalomra. Ehelyett többféle igazságot és nézőpontot ismer el, azzal, hogy ezek folyamatosan változnak. Az erősödő posztmodernista nézőpont fejeződött ki abban, hogy a tagállamok képviselői igényelték saját megközelítéseiknek a fogalomba történő belefoglalását (Fraser, S., Simpson, S. 2014).

Míg a latin-amerikai szociális munkások nagyobb hangsúlyt kívántak helyezni a társadalmi változásra, mások az ázsiai–csendes-óceáni régióból nagyobb hangsúlyt helyeztek volna a társadalmi stabilitásra és harmóniára. A kritikák középpontjában az állt, hogy a 2000-ben elfogadott definíció változatlanul a nyugati, individualisztikus szociális munkát helyezte a középpontba. A bennszülött, illetve posztkoloniális nézőpontot képviselő szociális munkások úgy vélték, hogy a definíció előtérbe helyezi a nyugati kulturális értékeket, ezzel leértékelve a helyi és bennszülött nézőpontokat (Fraser, S., Simpson, S. 2014).

Az új definíció megalkotása egyáltalán nem volt mentes a vitáktól (Gray, 2005). Szemelvényként a brazil szociális munkás szövetség által javasolt szövegváltozatot ismertetem. Ennek megértéséhez figyelembe kell venni, hogy Latin-Amerika szociálismunkás-szervezeteit egyáltalán nem elégítette ki a 2000-es definíció, mert úgy vélték, hogy az nem fejezi ki azt, hogy milyen szerepet tölt be a szociális munka az általuk képviselt országokban. Mint fogalmaznak: „Noha egy univerzális szociálismunka-definíció létrehozása vitatható törekvés, a hatályos definíció felülvizsgálata parancsoló szükségesség, hogy igazodjék a különböző lehetőségekhez, úgymint elméleti, politikai és történelmi folyamatokhoz az IFSW tagországaiban (CFESS 2011).

„A szociális munkások a kapcsolatok területén tevékenykednek, melyek – egyebek között – a társadalom alanyai és az állam között állnak fenn. Kifejlesztik a socioeducális cselekvések készletét, hatást gyakorolva az élet társadalmi és anyagi reprodukciójára egyénekké, csoportokkal, családokkal, közösségekkel és társadalmi mozgalmakkal, a társadalmi átalakulás (átalakítás) perspektívájából. Ezeknek a cselekvéseknek a célja *a*) az autonómia erősítése; *b*) a polgáriság és részvétel megvalósítása; *c*) képességek gyarapítása; *d*) az alanyok mobilizálása és szervezése mind egyénként, mind pedig közösségként; *e*) hozzájutás biztosítása a társadalmi javakhoz és szolgáltatásokhoz; *f*) az emberi jogok képviselése; *g*) a létezés társadalmi-környezeti feltételeinek védelme és *h*) a demokratikus ideáknak és az emberi különbözőség tiszteletének a szolgálata” (CFESS 2011).

A definíció új változatát végül 2014 júliusában Melbourne-ben fogadta el a két világszervezet – az IFSW és az IASSW – kongresszusa. A szöveg magyar fordítása a következő:

A szociális munka egy szakmai gyakorlat és egy tudományterület. Elősegíti a társadalmi változást és fejlődést, a társadalmi összetartozást, az emberek cselekvőképességének fejlesztését és az emberek felszabadítását. A társadalmi igazságosság, az emberi jogok, a közös felelősségvállalás és a különbözőségek tiszteletének elvei központi helyet foglalnak el a szociális munkában. Alátámasztva a szociális munka elméleteivel, a társadalomtudományokkal, a humán tudományokkal és a helyi tudásokkal, a szociális munka támogatja az embereket és a rendszereket az élet kihívásainak leküzdésében, és tevékenykedik mindenki jóllétének gyarapítása érdekében. A fenti meghatározás kiegészíthető nemzeti és/vagy regionális szinten.³

Megjegyzendő, hogy a szociális munka nemzetközi szervezetei más, globális érvényességre számot tartó dokumentumok felett is bábáskodtak, melyek közül a legjelentősebbek a következők:

2004: Etika a szociális munkában, elvi nyilatkozat (Ethics in Social Work, Statement of Principles)

2004: A szociálismunkás-oktatás és -képzés globális standardjai (Global Standards for the Education and Training of the Social Work Profession)

³ „Social work is a practice-based profession and an academic discipline that promotes social change and development, social cohesion, and the empowerment and liberation of people. Principles of social justice, human rights, collective responsibility and respect for diversities are central to social work. Underpinned by theories of social work, social sciences, humanities and indigenous knowledge, social work engages people and structures to address life challenges and enhance wellbeing. The above definition may be amplified at national and/or regional levels.” A dokumentumot több nyelven is közzétették.

Mivel a fenti magyar fordítás az angol mellett a francia változatot is figyelembe vette, közlöm ennek szövegét is: Le travail social est une pratique professionnelle et une discipline. Il promeut le changement et le développement social, la cohésion sociale, le développement du pouvoir d’agir et la libération des personnes. Les principes de justice sociale, de droit de la personne, de responsabilité sociale collective et de respect des diversités sont au cœur du travail social. Etayé par les théories du travail social, les sciences sociales, les sciences humaines et des connaissances autochtones, le travail social encourage les personnes et les structures à relever les défis de la vie et agit pour améliorer le bien-être de tous. Cette définition peut être développée au niveau national ou régional.

2010: A szociális munka és a társadalmi fejlesztés globális cselekvési terve (Global Agenda for Social Work and Social Development)

Lehet-e világdefiníciót alkotni a szociális munkáról? Az univerzális definíció mellett és ellen szóló érvek típusai

A kérdésre – első megközelítésben – természetesen igennel kell válaszolni, hiszen már három ízben is elfogadták a szociális munka legátfogóbb szervezetei a szociális munka globális definícióját. A kérdés azonban, hogy lehet-e univerzális definíciót alkotni a szociális munkáról, illetve hogy egy ilyen definíció milyen funkciókat szolgál, megosztják a világ szociális munkásait, különösen a szakmai szervezetek képviselőit és a szakírókat.

A globális definíció alkotása végső soron két, egymáshoz kapcsolódó feltételezésen alapul; egyrészt azon, hogy ténylegesen vannak alapvető közös vonásai a világon bárhol művelt szociális munkának; illetve azon, hogy – ha esetleg még hiányosak is ezek a közös vonások – törekedni kell ezek erősítésére. A definíciók tehát feltételezik és/vagy támogatják az univerzális – lényegét tekintve az egész világon azonos vagy legalább hasonló – szociális munka létét, illetve létrehozását.

Ennek a törekvésnek a terminológiája nem egységes. Széles körben (különösen az Egyesült Államokban) elterjedt a nemzetközi szociális munka (international social work) elnevezés. Többen viszont arra hívják fel a figyelmet, hogy ez a kifejezés következtelen, mert összemosza a szociális munkával kapcsolatos különféle, nemzeti határokon átnyúló jelenségeket (Akimoto 2011; Gray, M., Fook, J. 2004).

Akimoto szerint nem érdemes minden olyasmit nemzetközi szociális munkának nevezni, ami valamiképpen is involválja az országok közötti kapcsolatot a szociális munka terén. Nem sorolja a nemzetközi szociális munka fogalma alá a másik országban folytatott gyakorlatot és kutatást; az együttműködést más országok szakembereivel vagy oktatóival; a nemzetközi összehasonlító kutatást és elemzést; a más országoknak (például a harmadik világ országainak) nyújtott támogatást; a részvételt nemzetközi szociálismunka-szervezetek tevékenységében, illetve a nemzetközi konferencián való részvételt. Megjegyzi, hogy a szociális munka internacionalizálódását sem szabad azonosítani a nemzetközi szociális munkával (Akimoto, T. 2011).

Gray és Fook megkülönböztetik az univerzális szociális munkát a nemzetközi szociális munkától. Mint kifejtik, annyiban hasonló a két kategória, hogy mindkét esetben a határokon átnyúló szociális munkáról van szó. Nemzetközi szociális munkán azonban olyasmit szoktak érteni, mint például a menekültekkel végzett munka. Az univerzális szociális munkát – mely témánk szempontjából relevánsabb – a következőképp definiálják: „Univerzális szociális munkán a szociális munka olyan formáját értjük, mely átnyúlik a nemzeti határokon, és amely a szociális munkának globális arculatot ad, kifejezve azt, hogy nagyon különböző kontextusokban is léteznek közös elemek a szociális munka elméletében és gyakorlatában” (Gray, M., Fook, J. 2004).

Elfogadva a fenti terminológiai érveket, a definíciót az univerzális szociális munka legfontosabb leírásának, vagy – másképp fogalmazva – az univerzális szociális munkára vonatkozó diskurzus legfontosabb elemének nevezhetjük.

A hazai szakemberben óhatatlanul felmerül a kérdés, hogy a definíció mennyiben jelenti a létező szociális munka leírását, illetve mennyiben a szociális munka mindenkire érvényes normáját. Az első esetben azt várhatnánk, hogy a definíció minél pontosabban tükrözze a világ szociális munkájának létező, empirikusan azonosítható jellemzőit; a másodikban pedig azt, hogy deklarálja a szociális munkával szemben univerzálisan érvényesülő elvárásokat. A kérdés nemcsak Magyarországon, hanem másutt is releváns; legfeljebb az a különbség, hogy számos országban jóval nagyobb volt a visszhangja a definíciónak (beleértve az előző változatait), mint Magyarországon.

Érzékletesen írja le a definíciónak a szociális munkások közösségére gyakorolt hatását Akimoto:

„A definíciót világszerte elfogadták. Ténylegesen a definíció ma egyes országok jogszabályaiban is megjelenik, és számos más ország tett erőfeszítéseket annak érdekében, hogy hozzáigazítsa saját szociális munka gyakorlatát a definíció szavaihoz. A legtöbb országban az egyetemi oktatók, a tanárok és a gyakorlati szakemberek úgy fogták fel ezt a definíciót, mint magától értetődőt, és úgy bántak vele, mint ami »eleve adott«. Ugyanez történt a tankönyvek esetében is. Ha felmerül egy javaslat a definíció felülvizsgálatára, sokan elnémulnak és csodálkozva néznek. »Mi szükség van a felülvizsgálatra? Soha nem gondoltak arra, hogy felül kellene vizsgálni. Ők ez alapján tanítottak, illetve művelték a szakmájukat. A definíció volt az a mérce, amely alapján lemérték a valóságot és a gyakorlatot, és amelyhez szorgalmasan igyekeztek alkalmazkodni. A jelenlegi javaslat megkérdőjelezi az eddigi mércéjük megfelelőségét és meg kívánja változtatni azt«” (Akimoto, T. 2011, Foreword).

A szakmai és tudományos nézőpontok természetesen ennél differenciáltabbak, mégis alapvetően a két szélső ponthoz, az univerzális szociális munka támogatásához, illetve elutasításához képest elfoglalt felfogásuk alapján osztályozhatók. Mint An fogalmaz, „a globális szociális munka standardokkal kapcsolatos viták két ellentétes pólusán elhelyezkedő nézőpontok egyike szerint a szociális munka univerzálissá válása (benne a nyugati modellek elterjesztése) szükségszerű és egyben hasznos; a másik szerint pedig ez szükségtelen és kontraproduktív” (An, S. 2014).

A szociális munka univerzális jellegét elismerők jellemzően pozitív szerepet tulajdonítanak a globális definíció létének. Hall, az IFSW álláspontját képviselve jelzi pozitív álláspontját: „A szociális munka globális definíciója megállapítja a hivatás paramétereit és segítséget nyújt a szociális munkások által a társadalomban betöltött szerepek és funkciók azonosításához” (Hall, N. 2009).

Gray és Fook részletesebb érveket szolgáltatnak az univerzális szociális munka irányzata mellett:

- A komparatív tudás hozzájárulhat a helyzet jobb megértéséhez, a gyakorlat fejlesztéséhez.
- A szociális munka univerzálissá válása elősegítheti standardok meghatározását, a szolgáltatásokkal kapcsolatos minőségi követelmények erősítését.

- Az univerzális keretek lehetőséget adnak közös nyelv használatára a szociális munkára irányuló diskurzus során.
- Az univerzális keretek elősegítik, hogy értelmes és meggyőző módon „csomagoljuk” a tevékenységünket, mind a kifelé irányuló kommunikáció során, mind pedig magunk felé, azaz reflektív módon (Gray, M., Fook, J. 2004).

A világ szociális munka diskurzusában legalább ekkora teret kapnak az univerzális szociális munkával szemben kritikus nézőpontok. Különösen jó alkalmat kínált ezek kifejtésére az a diskurzív folyamat, mely során a szociális munka nemzeti szervezeteinek képviselői, illetve más résztvevők megalkották a 2000-es, majd a 2014-es definíció szövegtervezeteit.

A kritikai megközelítés – melynek képviselői között nyugati és nem nyugati szerzőket egyaránt találhatunk – kifogásolja a nemzetközi (a felfogás képviselői szerint valójában a nyugati) szociális munkának a nem nyugati kontextusokba történő transzferét. A kritika egyik vonala a nyugati értékek exportját kifogásolja. Képviselői arra hivatkoznak, hogy a szociálismunkás-hivatás a Nyugat (Amerikai Egyesült Államok, Egyesült Királyság stb.) jóléti államaiban alakult ki, az ottani sajátos kontextus keretei között, ezért a szociális munka integráns részét képezik az ehhez igazodó értéktételezések. A Nyugaton kialakult szociális munka számos értéke viszont összeegyeztethetetlen a nem nyugati értékrendszerekkel (például az ázsiai vagy latin-amerikai országokéval). A másik komoly kritika azon az érven alapul, hogy a nemzetközi szociális munka hozzájárul a globális egyenlőtlenségek fenntartásához, illetve megerősítéséhez. A centrum országai saját szociális munkájuk exportálásával is konzerválják más országok periferiális helyzetét. Ennek példája az, amikor a harmadik világ országainak nyújtott fejlesztési programok feltételeként határozzák meg azt, hogy a program részeként szociális munkát kell biztosítani. A kritika harmadik típusa a szociális munka exportjával szemben az, hogy – jóllehet a szociális munka a Nyugat országaiban sem egységes – a más országokba exportált szociális munka elsősorban amerikai eredetű, és elsősorban a klinikai és az individualisztikus megközelítés jellemzi. Ezek a modellek nem igazodnak a nem nyugati társadalmak kollektivistikus felfogásához, ezért nem adekvátak az ott jelentkező fejlesztési szükségletek szolgálatára (An, S. 2014).

Az univerzális szociális munkát érintő viták néhány, jól megkülönböztethető kérdés körül szerveződnek (Gray, M., Fook, J. 2004; Gray, M. 2005):

- A globalizáció-lokalizáció vita: A vita tárgya az, hogy a – ténylegesen létező – globalizáció hatására szükségképpen egységesedik a világ szociális munkája, vagy pedig a globalizáció folyamatai mellett létezik egy ellenkező tendencia, mely során helyi jellegű megoldások alakulnak ki.
- A nyugati-hazai vita: Tárgya annak a kérdésnek a felvetése, hogy milyen relevanciája van a nyugati szociális munkának a harmadik világban, másképpen a fejlődő országokban.⁴ Vannak, akik azt feltételezik, hogy a szociális munka olyan modern fejlemény, mely a fejlett Nyugat kontextusához igazodik; ezért a kérdés az, hogy egyáltalán mi is a nyugati szociális munka, és hogy az mennyiben releváns a nyugatitól eltérő kontextusokban.

⁴ Megjegyzendő, hogy a vitában gyakran az „indigenous” kifejezést alkalmazzák, amely posztkolonális társadalmakban a bennszülött, az őslakos társadalmat jelenti, szemben a kolonialistákkal és neokolonialistákkal.

- A multikulturális-univerzális vita: A vita a szociális munka multikulturális, illetve kulturálisan érzékeny gyakorlatához kapcsolódik. Azt a kérdést veti fel, hogy a szociális munka értékei univerzálisak-e, vagy pedig a nyugati szociális munka által támogatott értékek konfliktusban állhatnak a nem nyugati kultúrák értékeivel, például a kollektivitással, illetve a harmóniával.
- Az univerzális, illetve helyi standardok vita nem az univerzális szociális munka által képviselt értékekre, hanem a szociális munka tevékenységi formáira irányul. Olyan kérdéseket érint, hogy vajon a szociális munka kifejezhető-e technikai-racionális standardokkal, vagy pedig inkább művészi-humanisztikus vállalkozásnak tekintendő. Az első esetben a nyugati szociális munkában kifejlesztett módszerek mint semleges technikai eszközök exportálhatóak. Az utóbbi esetben a szociális munka több, mint a pontosan leírható módszerek alkalmazása, a módszereknek pedig igazodniuk kell a szociális munka mélyebb tartalmaihoz.

Létezik-e univerzális szociális munka mint tevékenység?

A definíció egyik lehetséges értelmezése az, hogy a szociális munka mint tevékenység univerzális: mindenütt ugyanazokat a funkciókat tölti be, ezek érdekében ugyanolyan szakmai cselekvéseket ugyanolyan módszerekkel hajt végre. Ennek árnyaltabb változata az a feltételezés, hogy a szociális munka funkcióinak, cselekvéseinek, módszereinek van egy közös készlete, melynek elemei a világ különböző pontjain különbözőképpen kerülnek előtérbe. A szociális munka univerzális jellegét érintő viták egyik vonala éppen erről, a szociális munka mint szakmai tevékenység közös vonásainak létéről, illetve mértékéről szól.

A szakirodalomban az az álláspont látszik dominánsnak, hogy van ugyan kapcsolat a szociális munka különböző (nemzeti és más) között, ezek kölcsönösen hatnak egymásra, de a tananyagok, módszerek, gyakorlatok és egyébek transzfere nem vezet el egységes szociális munka kialakulásához. A szociális munkát alapvetően az a konkrét kontextus határozza meg, melyben működik.⁵

Blewett és társai utalnak egy, az 1950-es években megfogalmazott kutatási megfigyelésre, miszerint a szociális munkásokat sokkal inkább az határozta meg, hogy kinek a számára dolgoztak, mint az, amit konkrétan végeztek. Mint megjegyzik, ha ez volt a helyzet ötven évvel ezelőtt, akkor az Egyesült Királyságban ma még inkább igaz ez: szociális munkásnak lenni többé-kevésbé szinonim azzal, hogy a helyi önkormányzat szociális ügyosztálya irányítása alatt dolgozni (Blewett, J., Lewis, J., Tunstil, J. 2007).

Valamivel általánosabb szinten fogalmaz Lorenz, aki a szociális munkát meghatározó legfontosabb faktorokként az államhoz való viszonyt, a professzionalizáció mértékét és az akadémiai státust jelölte meg (Lorenz, W. 2001). Felvethető persze az az ellenérv, hogy ezek a tényezők a nyugati szociális munka esetében számítanak meghatározó jellegűnek, de nem feltétlenül a világ más részein.

Asquith és társai szerint a szociális munkát meghatározó egyik legfontosabb kontextuális tényező az a szolgáltató rendszer, melyben a szociális munkások működnek. A szociális

⁵ A szociális munka empirikusan észlelhető változatait számos munka elemzi, közülük Blewett és társai írására támaszkodom (Blewett, J., Lewis, J., Tunstil, J. 2007).

munka, a szociálpolitika változásainak megfelelően, eltérő szolgáltatási ideológiák és struktúrák között valósul meg (Asquith et al. 2005). A szerzők – elsősorban az Egyesült Királyságot figyelembe véve – a szolgáltatási modellek egymást követő típusait a következők szerint jelölik meg:

- welfareizmus, melynek jellemzője a szociáldemokrata paternalizmus;
- professzionizmus, egy olyan nézőpont, mely hangsúlyozza a szakember szakértelmét és tekintélyét;
- konzumerizmus, mely a szolgáltatás felhasználójára mint fogyasztóra fókuszál;
- managerializmus, mely a menedzsment, illetve közgazdasági szempontoknak biztosít elsőbbséget;
- participacionizmus, mely az egyenlőbb partnerséget hangsúlyozza a szolgáltatás nyújtója és igénybe vevője között.

Belátható, hogy az eltérő struktúrák komoly mértékben befolyásolják a létrejövő és működő szociális munkát. Kérdés, hogy az univerzális szociális munkának a konkrét kontextusban megvalósuló konkrét változatáról van szó, vagy pedig különálló szociális munkákról kell beszélni. Ezt az utóbbi, szigorú álláspontot képviseli Payne, aki már nem is szociális munkáról, hanem szociális munkákról beszél. Mint kifejti, sokféle szociális munka létezik, és helytelen lenne egyetlen egységes identitást alkotni ezek számára. Európa sokféle nemzeti, nyelvi és kulturális identitással rendelkezik, logikusan feltételezhető tehát, hogy ezek sokféle szociális munkát hoznak léte. Noha a szociális munka nemzetközi szervezetei egy „professzionizációs projekt” keretében a szociális munka egységesítését szorgalmazták, a valóságban nagyon különböző foglalkozási csoportok, szakmai gyakorlatok, intézmények léteznek, jelezve, hogy a szociális munkának sokféle alternatív formája létezik. Amiként Európa országai számos tekintetben különböznek, számítani lehet rá, hogy a szociális szolgáltatások is, és az azok keretében nyújtott szociális munka is sokfélék lesznek (Payne, M. 2014). E szerint a nézőpont szerint tehát sem univerzális, sem európai szociális munkáról nincs értelme beszélni.

A definíciók nemcsak a szociális munkáról mint tevékenységről szólnak, hanem legalább annyira a szociális munkáról mint hivatásról. Ezért a szociális munka univerzális megközelítése azt a dilemmát veti fel, hogy – túl a tevékenységeken és értékeken – van-e univerzális szociálismunka-hivatás.⁶ A szakirodalomban közhelynek számít, hogy a szociális munka globális definícióit a huszadik század utolsó évtizedeiben azért alkották meg a szociális munka nemzetközi szervezetei (az IFSW és az IASSW), hogy ezzel elősegítsék a szociális munka professzionális státusának elismerését és megerősítését. Ilyen szempontból a definíció megalkotása tehát közpolitikai cselekvés volt, meghatározott professzionális célok elérése érdekében.

Kérdés, hogy mennyiben alkalmasak a szociális munka funkcióit és értékeit felsoroló definíciók arra, hogy megalapozzák a hivatás elismerését? Sokféle professzióelmélet létezik,

⁶ A definíció 2014-es változatának előkészítése során az is viták tárgya volt, hogy a szociális munkát, vagy a szociálismunkás-hivatást kell definiálni. Akimoto szerint például az ázsiai szociális munkások számára az is kérdéses volt, hogy helyes-e úgy kezdeni a definíciót, hogy „The social work profession promotes...?” A kérdés az, hogy „Is social work a profession? What we need first is the definition of social work – before the definition of social work profession –, don't we?” (Akimoto, T. 2011: 1)

ezen tükrében mi lehet az értékek deklarálásának a szerepe a professzionalizálódásban? Vajon – ha esetleg a hivatás attribútumait tekintjük a professzionalizáció alapjának – nem a tevékenységi területek, tudások és készségek, és más hasonló attribútumok teszik hivatássá a hivatást?

Az értékek deklarálásának a szociális munkás professzionalizációjában betöltött szerepét plasztikusan írja le Olson. Álláspontja szerint a szociális munkának két különböző, ám egymástól elválaszthatatlan „projektje” van; a társadalmi igazságosság projekt és a professzionális projekt. A társadalmi igazságosság projekt azokat a feltételeket kívánja megváltoztatni, amelyek lehetővé teszik az egyébként megelőzhető emberi szenvedést. A professzionális projekt pedig a szociális munkát hivatásként helyezi el az egymással versengő hivatások versenyében. A következmény az, hogy a társadalmi igazságosság diskurzus alárendelődik a professzionális projektnek, mint az azt szolgáló technikai eszköz. Kétségbe vonja azt a közkeletű feltételezést, hogy a hivatás szervező elve a társadalmi igazságosság. Valójában a szociális munka elsődleges szervező elve a professzionális projekt, nem pedig a szociális igazságosság, és a két projektnek nincs közös elvi alapja. Valójában a két gyökeresen eltérő projekt történelmi összeütközésének eredményeként a társadalmi igazságosság projekt az elsődleges cél, a hivatássá válás eszközévé válik, segítve a szakma elhelyezését és legitimálását a hivatások rendszerében. A két projekt összekapcsolódása olyan történelmi együtt járást jelent, mely eredményeként a két gyökeresen eltérő törekvés úgy jelenik meg, mint amelyek egy egységes diskurzus elemei. A megkérdőjelezetlen feltevés az, hogy a szociális munka végső célja egy igazságos világ megalkotása (Olson, J. J. 2007). Az álláspont azt jelzi számunkra, hogy a szociális munka értékeinek a definícióba történt belefoglalása legalább annyira szolgálja a hivatás legitimálását, mint annak előmozdítását, hogy a szociális munkások ezeket az értékeket követve tevékenykedjenek.

Vannak-e univerzális tartalmak a szociális munkában?

A globális definíció – ha a szövegét megnézzük – nem is elsősorban a szociális munka konkrét megjelenési formáiban talál univerzális vonásokat, hanem annak tartalmaiban: a funkciókban, a követett értékekben, a szakemberek közös identitásában. Ebből a nézőpontból tehát nem az a kérdés, hogy az egyes országokban, régiókban, lokalitásokban milyen intézmények keretében, milyen munkaformákban, milyen munkakörökben tevékenykednek a szociális munkások, hanem az, hogy a napi szociálismunka-gyakorlat mögött milyen esszenciális tartalmak húzódnak meg. Ez a kérdés kétféleképpen fogalmazható meg, egyrészt leíró, másrészt normatív nézőpontból. A leíró jellegű kérdés azt kívánja feltárni, hogy a tényleges szociálismunka-gyakorlatban ténylegesen milyen tartalmak nyilvánulnak meg; a normatív kérdés pedig azt, hogy mik a világ minden szociális munkájával szemben elvárható normák, és ezeket miként teljesíti egy konkrét (adott szakemberhez, intézményhez, országhoz stb. tartozó) gyakorlat.

A szociális munka értékeivel kapcsolatos dilemmák közül – mint már említettem – kiemelkedő jelentősége van az univerzalizmus versus kulturális relativizmus vitának. Mint Healy ismerteti, az univerzalista felfogás szerint az emberiség közös, az embertől elidegeníthetetlen jogokkal bír; ezért az alapvető értékek (pl. morál, igazságosság stb.) függetlenek a konkrét kontextustól. Az extrém kulturális relativista álláspont szerint viszont egyedül egy konkrét kulturális közegben lehet dönteni egy norma érvényességéről, és nincsenek más mércék, mint azok, melyek a konkrét kultúrákban gyökereznek. A két szélső

álláspont között található a mérsékelt univerzalista, illetve mérsékelt relativista álláspontok, ezek azt fejezik ki, hogy léteznek az univerzális értékek, de ezeknek a konkrét kulturális kontextustól függően más és más a jelentősége (Healy, L. M. 2007).

Az univerzalizmus-relativizmus vita nem csupán az értékekről, hanem az érdekekről is szólhat. A szociális munka nemzetek közötti, illetve globális viszonyai esetében mérlegelendő az is, hogy milyen hatalmi viszonyok közepette fogalmazódnak meg a szociális munka értékei, és kinek az érdekeit szolgálja meghatározott értékek univerzális jellegének elismertetése. Mint Ioannidis jelzi, a definíció új szövegével kapcsolatos vita rámutatott a szociális munka vitatott és ellentmondásos társadalmi szerepére; arra, hogy a szociális munka szükségképpen politikai jelenség az elnyomó, illetve az osztályokra tagolt társadalmakban (Ioannidis, V. 2003).

Ezek az elvi álláspontok jelennek meg konkrét formában akkor, amikor arról kell állást foglalni, hogy vannak-e olyan értékek, melyek univerzálisan jellemzik a szociális munkát. Az univerzális szociális munkával kapcsolatos szakirodalmi, illetve szervezeti álláspontok jóval nyitottabbak a szociális munka tartalmának általánosításával kapcsolatban, mint a konkrét megjelenési formákkal kapcsolatban. Hasonlóképpen a fent bemutatott univerzalizmus-relativizmus vitához, a szociális munka értékei esetében is találhatunk szélső, illetve közbülső álláspontokat.

- Az egyik szélső álláspont az, hogy a szociális munkának vannak olyan tartalmi, melyek a világon mindenhol érvényesek; ezért elvárható, hogy ezeket a világ minden részén törekedjenek megvalósítani.
- A 2014-es definíciót megelőző viták során hangsúlyos volt az az álláspont, hogy a világ egyes régióiban eltérő tartalmak számítanak dominánsnak a szociális munkában. Különösen Latin-Amerika és Ázsia országai esetében hivatkoztak az ott jellemző sajátos tartalmakra.
- A másik szélső álláspont szerint a szociális munka tartalmi is kontextusfüggők, tehát az adott terület (pl. nemzet) sajátos kultúrájától, struktúráitól és egyéb sajátosságaitól függ, hogy milyen tartalmak jellemzik a szociális munkát. Eltérőek a nézőpontok abban a kérdésben, hogy kell-e törekedni bizonyos univerzális elvek – kontextusfüggő – megvalósítására.

Figyelemre méltó, hogy a szociális munka univerzális vagy relatív jellegével kapcsolatban különösen erős a közvetítő álláspont; azaz a viták során csak az értékek (különösen a nyugati típusú értékek) globális érvényességét kérdőjelezték meg, mellyel szembeállították a világ más részein érvényesülő értékeket.

A szakirodalomban nem ritka az olyan munka, mely komparatív kutatás révén keresi, hogy az eltérő országok szociális munkásai milyen értékeket, milyen identitást vallanak a magukénak. Például Weiss 10 ország szociális munkás hallgatóinak professzionális ideológiáját vizsgálta, és azt tapasztalta, hogy az eltérő szakmai szocializációs kontextus ellenére lényeges hasonlóság mutatkozott a hallgatók szakmai ideológiai álláspontjai között (Weiss, I. 2005). A szociális munka globális értékei tehát nem csupán a különféle dokumentumokban megfogalmazott elvárásként, hanem a szakemberek által vallott vagy gyakorolt értéként is jelen lehetnek.

A szociális munkáról szóló diskurzus

Mint Gray és Fook felvetik, tisztázásra szorul, hogy vajon csak a diskurzusok univerzálisak, vagy az a szociális munka is, amiről beszélnek? „A nyugati országok sok téren hasonló társadalmi kontextusának talaján a szociális munka fejlődése is a gyakorlati modellek, tantervek, szakirodalom cseréje, exportja és importja keretében ment végbe, így érthető, hogy a szociálismunka-professzió alapvető kérdéseit is hasonlóképp artikulálják. De vajon ez azt is jelenti, hogy eltérő kontextusok keretében is azonos a szociális munka (vagy azonosnak kell lennie)?” (Gray & Fook 2004: 638)

A két szerző érvelése azt jelzi, hogy a definíció szerepének megértéséhez túl kell lépni azon, hogy annak feladata a létező szociális munka valóságú leírása, vagy pedig a szociális munka egész világra érvényes standardjainak a deklarációja. Kétségtelen, hogy a definíció valamilyen mértékig a szociális munka valóságában gyökerezik; alkotói nem valamiféle kitalált valóságról beszéltek, hanem befolyásolta őket a szociális munka története, jelenkori struktúrája és funkcionálása. Kétségtelen az is, hogy a definíciónak sokan normatív jelentőséget tulajdonítanak, zsinórmértékként tekintve az abban leírtakat. Ennek ellenére, aki nem tud túllépni a definíció leíró, illetve normatív felfogásán, az sosem lesz képes felismerni a definíciónak a világ szociális munkájában betöltött szerepét.

A definíció ugyanis – bármely egyéb jellegét megelőzve – nem más, mint a szociálismunkás-szakma egész világra kiterjedő diskurzusa önmagáról. Ezt a témával foglalkozó szerzők közül többen is felismerték. Szemléletes például az, ahogyan a szerző leírja a definíció felülvizsgálatának folyamatát:

„A szociális munkás szakírók egy része úgy vélte, hogy sürgetőbb feladatok is vannak annál, hogy a szakma újabb globális definíciót alkosson. Az érintettek többsége azonban világszerte amellet érvelt, hogy bármilyen kifogások is merülnek fel, jelentős értéke van annak, hogy létezik egy nemzetközileg elfogadott fogalma a szociális munkának. Noha a 2000-es definícióból számos megközelítés kimaradt, mégis teret biztosított a közös szociális munka nézőpontok kifejezésének a szociálpolitikákkal, gazdaságpolitikákkal, emberi jogi és társadalmi igazságossági kérdésekkel kapcsolatban” (Fraser, S., Simpson, S. 2014: 33).

A diskurzus a posztmodern társadalomtudomány egyik méltán népszerű kategóriája. Mint Willig fogalmaz: „A diskurzus nem más, mint a hivatkozások laza kerete, amely megkonstruálja az események egy adott változatát, és amely létrehozza az alanyok ehhez való viszonyulását” (Willig, C. 1999). Másként fogalmazva a diskurzus egyszerre jelenti az emberek közötti kommunikáció folyamatát, valamint annak tartalmait. Amikor diskurzusról beszélünk, egyszerre gondolunk arra, hogy az emberek beszélnek, egyetértenek, vitatkoznak stb. Ugyanakkor arra is gondolunk, hogy mi volt a beszélgetés tartalma. A kettő közötti kapcsolat egyáltalán nem elhanyagolható; a diskurzus nem csupán a kommunikációt jelöli, hanem azt is, ahogyan az emberek közösen megalkotják a világ jelenségeire vonatkozó tudásukat és a jelenségekhez való viszonyukat. A fenti azt is jelzi, hogy a diskurzus során kerül megalkotásra (konstruálásra) az, amit a világ jelenségeiről tudunk. A tudás létrejöttének nem csak pozitivistá nézőpontja létezik, miszerint a külső világ tényei pontosan tükröződnek a tudatunkban. A konstrukcionista nézőpont szerint a tudás forrása az, ahogyan az emberek a diskurzusuk során megalkotják a világra vonatkozó interpretációikat. A világ interpretálása során nemcsak a dolgok leírása történik meg, hanem a hozzájuk való viszony kialakítása is.

Létezik-e univerzális szociális munka, és ha igen, milyen területeken és milyen mértékig univerzális? Fentebb már bemutattam, hogy milyen kérdésekben vannak viták az univerzális szociális munkával kapcsolatban; mivel a viták nem eldöntöttek, így egyetlen dolog biztos, mégpedig az, hogy a világ szociális munkásai (szervezetek képviselői, kutatók és mások) között diskurzus folyik az univerzális szociális munkáról. Ha diskurzus folyik az univerzális szociális munkáról, akkor biztos, hogy létezik? Érdemes itt a Thomas-teorémára hivatkozni, mely szerint „ha az emberek valamely helyzeteket valóságosnak minősítenek, azok a helyzetek a következményeiket tekintve valóságossá válnak” (Thomas & Thomas 1928). Amennyiben tehát egy diskurzus hatást gyakorol az embereknek a világról alkotott felfogására, annak eredményeként különféle, az embereket körülvevő világban megjelenő cselekvések is következhetnek.

Ennek alapján kijelenthetjük, hogy univerzális szociális munka márpedig létezik. Az univerzális szociális munka – minden más vonását megelőzően – olyan diskurzust jelent, melyen keresztül a világ szociális munkásai összevetik a világ szociális munkájára vonatkozó interpretációikat. Az univerzális szociális munkának más megnyilvánulási formái is léteznek (például tudások és módszerek cseréje, szakemberek együttműködése stb. formájában), de ezek mögött mindig ott áll a diskurzus, mely alakítja az érintettek felfogását és cselekvését a szociális munkával kapcsolatban.

Az univerzális szociális munkára irányuló diskurzus révén kialakulnak különböző interpretációk arról, hogy a világ szociális munkája milyen területeken, milyen mértékig bír közös jellemzőkkel; illetve létrejönnek az elvárások azzal kapcsolatban, hogy mennyiben kell közös tulajdonságokkal bírnia a világ szociális munkájának.

Ennek a diskurzusnak az egyik központi szervező ereje a definíció volt, mind a megalkotására vezető folyamat alatt, mind pedig a kész és elfogadott formájában. Amíg a szociális munka globális definíciójának megfogalmazása folyt, a helyzet okot adott arra, hogy a világ szociális munkásai szembesüljenek a saját magukra vonatkozó interpretációikkal, és ezt összevessék más szociális munkások interpretációival. Nem változott a helyzet azzal sem, hogy – most már harmadszor – elfogadásra került a definíció; ennek is az az alapvető funkciója, hogy készítse a szociális munkásokat a saját magukra vonatkozó interpretációk megfogalmazására és a definícióban szereplő felfogásokkal való összevetésére.

A dolog természeténél fogva a definíció alkotása nem volt mentes a vitáktól, és a létrejött konszenzus nem tartalmaz minden olyan felfogást, amit az egyes résztvevők dédelgettek. A definíció szövege meglehetősen általános, így változatlanul tere van a különféle interpretációknak. Ezzel együtt azonban a definíció, mint egy már legitimált diskurzus befolyásolja a világ szociális munkásainak a szociális munkával kapcsolatos interpretációit.

Egy jellegzetes példa az univerzális szociális munka mint diskurzus felfogására az, amiként Frosta ír a szociális munka európai identitásáról. Azt a kérdést teszi fel, hogy létezik-e európai szociálismunka-identitás, amire kétféle választ kínál. Az első az identitás tradicionálisabb felfogását kínálja, mely közös történelmen és tradíciókon alapuló kultúrával magyarázza az identitás létét; a másik pedig a konstrukcionista megközelítés, amely szerint a kollektív folyamatok és cselekvések konstruálják az identitást. Megállapítása szerint az utóbbi modell keretében mód van arra, hogy kialakuljon a közös európai szociálismunka-identitás (Frosta, E. 2008).

A hazai szociális munka számára annyi jelentése lesz a definíciónak, amilyen mértékig részévé válik a szociális munkáról folyó diskurzusnak. Szükségesnek tartok két dolgot megkülönböztetni:

- egyrészt azt, hogy a hazai szociálismunkás-társadalom egyáltalán folytat-e vitákat azokról a kérdésekről, melyek – a definíció hatására – belekerültek a világ szociális munkásainak a diskurzusába;
- másrészt azt, hogy a hazai szociális munkásoknak milyen különféle – nem feltétlenül egységes – álláspontja alakul ki az univerzális szociális munka legfontosabb dilemmáival kapcsolatban.

Nincs okom rá, hogy itt és most a második, tartalmi jellegű kérdéssel kapcsolatban megfogalmazzam a saját álláspontjaimat. Ellenben az első kérdést illetően az a határozott véleményem, hogy a mai magyar szociális munka fejlettségének egyértelmű mércéje lesz az, hogy a szakma közössége meddig jut a kérdések megtárgyalásában.

A hazai szociális munkások egyik első reakciója az volt a definíció olvastán, hogy az abban lévő elvek távol vannak a hazai gyakorlattól. Vajon ez azt jelenti, hogy vannak minket jellemző, védendő specialitásai a hazai szociális munkának? Ha igen, akkor módunkban áll kihasználni a definíció utolsó mondata által adott lehetőséget, és kiegészíthetjük a definíciót. Vagy még nem tartunk itt, és még további lépésekre van szükség ahhoz, hogy megismerjük az univerzális szociális munka kérdéseit és kialakítsuk saját reakcióinkat?

A 2014-es definíció mint a szociális munka domináns diskurzusa

A 2014-es definíció megértéséhez nem nélkülözhető annak áttekintése, hogy milyen változást hozott az előző, 2000-es definícióhoz képest. A változások követését segítőként egymás mellett közlöm a két szöveget, majd jelzem, hogy mi a változás lényege. (Megjegyzendő, hogy a két definíció szövegrészeinek sorrendje némileg eltér egymástól, ezért az összehasonlíthatóság kedvéért a táblázat a 2014-es szöveget annak eredeti sorrendjében, a 2000-es szöveget pedig csekély sorrendbeli módosítással tartalmazza.)

2000	2014	A változás lényege
A szociálismunkás-hivatás	A szociális munka egy szakmai gyakorlat és egy tudományterület.	Az új szöveg hangsúlyozza, hogy a szociális munka nem csak praxis, hanem (alkalmazott) elmélet is.
elősegíti a társadalmi változást, a problémák megoldását az emberek közötti viszonyokban, valamint az emberek cselekvőképessé tételét és felszabadítását...	Elősegíti a társadalmi változást és fejlődést, a társadalmi összetartozást, az emberek cselekvőképességének fejlesztését és az emberek felszabadítását.	A funkciók között megjelent a társadalmi fejlődés, a társadalmi összetartozás. Kimaradt a problémamegoldásra utalás.
az emberi jogok és a társadalmi igazságosság elvei alapvetőek a szociális munkában.	A társadalmi igazságosság, az emberi jogok, a közös felelősségvállalás és a különbözőségek tiszteletének elvei központi helyet foglalnak	Az értékek között megjelent a közös felelősségvállalás és a különbözőségek tisztelete.

	el a szociális munkában.	
Felhasználva az emberi magatartásra és a társadalom rendszereire irányuló elméleteket,	Alátámasztva a szociális munka elméleteivel, a társadalomtudományokkal, a humán tudományokkal és a helyi tudásokkal,	A szöveg pontosabban jelöli meg a szociális munka alapját képező ismereteket. Különösen a szociális munka elméleteinek, valamint a helyi tudásoknak a nevesítése jelentős új elem.
a szociális munka azokon a pontokon gyakorol hatást, melyeken az emberek kölcsönhatásba kerülnek a környezetükkel.	a szociális munka támogatja az embereket és a rendszereket az élet kihívásainak leküzdésében,	Az új szöveg már nem kötelezi el magát a szociális munka individuális formája mellett.
...szolgálja jóllétüket.	és tevékenykedik mindenki jóllétének gyarapítása érdekében.	Egyértelművé vált, hogy a cél mindenki jóllétének gyarapítása.
	A fenti meghatározás kiegészíthető nemzeti és/vagy regionális szinten.	Az új definíció már nem tart igényt arra, hogy megadja a szociális munka teljes definícióját, ezért lehetővé teszi, hogy a globális definícióhoz lokális kiegészítést fűzzenek.

A definícióhoz annak elfogadói kommentárt is mellékeltek, melyek szoros értelemben nem képezik részét a definíciónak, de a definíció hivatalos értelmezésének tekintendők. A kommentár segítséget nyújthat annak megértéséhez, hogy a definíció változásainak mi a jelentősége. Fejezeteinek témái: alapvető mandátum, alapelvek, tudás, gyakorlat, kapcsolódó rendelkezések.

Ez utóbbiak közül kettőt szükséges ismertetnem:

- A nemzeti és/vagy regionális szinten készülő kiegészítések nem ütközhetnek a definíció egyes elemeinek jelentésével, illetve az egész definíció szellemével.
- Mivel a definíció kulcsfontosságú eleme egy foglalkozási csoport identitása megteremtésének, a definíció jövőbeli felülvizsgálatára csak az alkalmazási folyamat és a változás iránti szükséglet precíz értékelése után kerülhet sor. Előbb további kommentárok hozzáfűzésére kerülhet sor, és csak azt követően magának a definíciónak a megváltoztatására.

A definíció tehát a szociális munkások több évtizede folyó diskurzusának terméke, de több pusztá beszédnél, amely azon nyomban elillan. Noha a fent idézett rendelkezések bizonyos mértékű formai garanciát kívánnak teremteni a definíció stabilitásának biztosítására, az igazi garanciát másutt látom. A definíció tartósságát az alapozza meg, hogy a körülötte szerveződött diskurzus erős legitimitásra tett szert a világ szociális munkásai körében, és tartalmi – országonként és témakörönként némileg eltérő mértékben – beépültek szakmai identitásukba.

A hazai szakmai diskurzus számára a következő témakörök kínálóznak

Nem tartom feladatomnak, hogy ebben az írásban kifejtsem a saját nézőpontomat az univerzális szociális munka egyes kérdéseiről. Ami rám tartozhat, az az, hogy felhívom a figyelmet a 2014-es definíció olyan pontjaira, melyek érdeemesek lehetnek arra, hogy a hazai szakemberek beszéljenek róluk. Fontosnak tartom hangsúlyozni, hogy ezek a kérdések legalább annyira igénylik a praktizáló szociális munkások, mint az elméleti szakemberek válaszait.

1. A definíció kezdő szövegrésze szerint „[a] szociális munka egy szakmai gyakorlat és egy tudományterület”.

A szociális munka globális definíciójának megalkotása a Nyugat országokban a szociális munka professzionális státusának erősítését, a világ más területein annak elfogadtatását szolgálta. A viták egyik lényeges pontja éppen az, hogy ez által a Nyugat rákényszeríti-e a saját modelljét a világ többi részére. A hazai szociális munkának az 1980-as évek végén és az 1990-es évek elején végbement megújulása és expanziója idején a képzések és a szakma hazai kezdeményezői igényelték és igénybe vették a külföldi partnerek segítségét. Az azt követő évtizedekben projektek, tanulmányutak és más formák keretében került sor a hazai és külföldi szakemberek kapcsolatteremtésére.

A szociális munka ma sajátos helyet foglal el a hazai szociális szolgáltatások területén. Egyrészt a szociális munka a viszonyítási pont, például az etikai kódex vagy a különféle szociális képzések tartalmi terén. Másrészt a szociális szolgáltatások területén dolgozóknak csak kisebb része végez szociális munkát (értelmezzük bármilyen tágan azt), csak kisebb része rendelkezik szociális munkás felsőfokú végzettséggel (nem feledve a szociálismunkás- és szociálpedagógus-képzések párhuzamos létezését, valamint a különböző képzési szintek nem teljesen tiszta viszonyát); a szociális munkát végzőknek csak kisebb része dolgozik szociálismunkás-nevet viselő munkakörben (sokkal több például a családgondozó nevű munkakörben dolgozók száma); végül pedig a szociális munkát involváló munkakörökben sokan dolgoznak másféle (nem szociális jellegű) végzettséggel, illetve szakképzettséggel.

– Kérdés, hogy ma a hazai szociális munka mennyiben kapcsolódik a világ szociális munkájához, vagy mennyiben záródik be a nemzeti keretek közé?

– Kérdés, hogy hol tart ma a hazai szociális munka professzionalizálódása?

2. A definíció értelmében a szociális munkát a szociális munka elméleteivel, a társadalomtudományokkal, a humán tudományokkal és a helyi tudásokkal támasztják alá.

A Definíció kommentárja szerint a szociális munka egyszerre interdiszciplináris és transzdiszciplináris (több tudományterületre tartozó, illetve tudományterületeken átívelő). A „tudományt” ebben a kontextusban úgy értelmezzük, mint a legáltalánosabb értelemben vett tudást. A kommentár felsorolja azoknak a tudományterületeknek a körét, melyekből merít a szociális munka, majd megfogalmazza a szociális munka sajátos ismeretanyagának jellemző vonásait: A szociális munka kutatásának és elméleteinek az egyediségét az jelenti, hogy ezek alkalmazott és emancipációs jellegűek. A szociális munka kutatásának és elméletének jelentős

részét együtt konstruálják a szolgáltatás igénybe vevőjével egy interaktív, dialogikus folyamatban.

- Milyen mértékig nemzetközi, illetve hazaiak a szociális munkát megalapozó tudásaink?
- Hova jutottunk a szociális munka sajátos elméleteinek és kutatásának területén?
- Vannak-e olyan mechanizmusaink, melyek révén a gyakorlati tapasztalatok reflektált tapasztalatokká, a helyi kontextus elemei helyi tudásokká válnak?

3. A definíció szerint a szociális munka funkciói a társadalmi változás és fejlődés elősegítése, a társadalmi összetartozás segítése, az emberek cselekvőképességének fejlesztése és az emberek felszabadításának elősegítése.

A kommentár – egyebek mellett – megfogalmazza, hogy a szociális munka mandátuma kiterjed azoknak a strukturális viszonyoknak a megkérdőjelezésére és megváltoztatására, melyek hozzájárulnak a marginalizációhoz, társadalmi kirekesztéshez és elnyomáshoz. A hivatás ugyanennyire elkötelezett a társadalmi stabilitás fenntartása iránt, amennyiben a stabilitás nem vezet marginalizációhoz, kirekesztéshez vagy elnyomáshoz.

- Kérdés, hogy a felsorolt funkciók mennyiben relevánsak a hazai szociális munka számára?
- Mennyiben kötelessége, illetve milyen lehetősége van a szociális szakmának általában, illetve az egyes szociális munkásnak arra, hogy ezeket a funkciókat szolgálja?
- Magyarországon csak rendszerfenntartó erő a szociális munka, vagy van szerepe a rendszer változtatásában is?
- Elvárható-e a hazai szociális munkástól, hogy munkaköri feladata ellátása során (mellett vagy azzal szemben...) akár a legkisebb mértékben is törekedjék a fenti funkciók megvalósítására?

4. A definíció szerint a társadalmi igazságosság, az emberi jogok, a közös felelősségvállalás és a különbözőségek tiszteletének elvei központi helyet foglalnak el a szociális munkában.

A kommentár szerint világszerte a szociális munkások felelősségi körébe tartozik az, hogy védjék, gazdagítsák és megvalósítsák a definícióban megjelölt értékeket és elveket. A szociális munka definíciója csak akkor bír értelemmel, ha a szociális munkások aktívan elkötelezik magukat az abban szereplő értékek és nézőpontok mellett.

- Kérdés, hogy ezek az értékek mennyire relevánsak a hazai szociális munka számára?
- Elfogadják-e azt, hogy a definíció szerint feladatuk az elvek védelme, gazdagítása, megvalósítása?

- Van-e több dolga a szociális munkásnak, mint hogy ő személyesen nem sérti meg az elveket (például nem tanúsít diszkriminatív bánásmódot a kliens különbözősége miatt)?
- Felparcellázható-e a felelősség úgy, hogy egyesek (például mozgalmak tagjaként) fellépnek az értékek védelmében, míg mások (munkakörüket ellátó szakemberként) azt teszik, amivel megbízták őket?

5. A definíció szerint „a szociális munka támogatja az embereket és a rendszereket az élet kihívásainak leküzdésében, és tevékenykedik mindenki jóllétének gyarapítása érdekében”.

A kommentár utal arra, hogy a szociális munka legitimációja és mandátuma azokra a beavatkozásokra vonatkozik, amely pontokon az emberek interakcióba lépnek környezetükkel. Majd utal azoknak a rendszerszinteknek és módszereknek a sokféleségére, melyek a szociális munkáját jellemzik. Kiemelten említi a szociális munka participációs, társadalmi fejlesztési, emancipációs és holisztikus perspektíváit.

- Kérdés, hogy a hazai szociális munka számára mit jelent az emberekkel való együttműködés?
- Mennyiben tekinti feladatának a társadalom fejlesztését?
- Mennyiben tekint úgy az emberekre, mint akiket fel kell szabadítani (emancipálni)?
- Mit jelent a szociális munkás számára a holisztikus szemlélet alkalmazása (tekintetbe véve persze, hogy a szociális munkások a rendszer különböző pontjain különböző feladatokat látnak el).

6. A definíció zárómondata szerint „a fenti meghatározás kiegészíthető nemzeti és/vagy regionális szinten”.

A 2014-es definíció egyik legjelentősebb újdonsága az, hogy alkotói szakítottak azzal a törekvéssel, hogy megjelöljék a szociális munka „nagy narratíváját”. Elfogadták, hogy a szociális munka definíciójának lehetnek olyan elemei, amelyek nem közösek, hanem csak egy szociálismunkás-közösség (nemzeti, regionális stb.) számára tartoznak a definícióhoz.

- Kérdés, hogy van-e a hazai szociálismunkás-szakmának olyan mondanivalója saját magáról, melyet lényegesnek tartana megfogalmazni, és amellyel kapcsolatban képes lenne konszenzusra jutni?
- Ha esetleg úgy gondolja a hazai szociális munkás, hogy a globális definíció nem képes megfelelően kifejezni az ő szakmaiságát, tudásait, az általa végzett szociális munka funkcióit, az általa követett értékeket, illetve tevékenységét, akkor mit kellene a definíció lokális kiegészítéseként megfogalmazni?

Zárszó

A szociális munka globális definíciójának a fentiekben látható bemutatása elsősorban azért íródott, hogy a szakma hazai tagjai otthonosabban mozogjanak azokban a kérdésekben, melyek a definícióval kapcsolatban a világ bármely részén ugyanúgy felmerülhetnek. Másodsorban pedig azért, hogy ösztönözze a hazai diskurzust a globális definícióról és a honi szociális munkáról.

Irodalom

- AKIMOTO, Tatsuru (2011): International Definition of Social Work Review. In APASWE/IASSW Asian and Pacific Regional Workshop (4 November, 2010), Social Work Research Institute Asian Center for Welfare in Society, Japan College of Social Work.
- AN, S. (2014): Social work between „Westernization” and „nationalization”: The transnational perspective on social work in post-socialist/post-Soviet states. In C. BAHR–H. G. HOMFELD–C. SCHRÖDER–W. SCHROER–C. SCHWEPPE (eds.), *The World Atlas of Social Work*. Weinheim/München, BELTZ Juventa.
- ASQUITH, S.–CLARK, C.–Waterhouse, L. (2005): *The Role of the Social Worker in the 21st. Century – A Literature Review*. Edinburgh, Scottish Executive.
- BLEWETT, J.–LEWIS, J. & TUNSTILL, J. (2007): 'The Changing Roles and Tasks of Social Work. A literature informed discussion paper', London, GSCC.
- CFESS (2011): Preliminary draft for the workshop on the IFSW Global Definition of Social Work. (Written by the Broadened WG Global Definition of Social Work – CFESS (31. May 2011), meeting in Rio de Janeiro, on 13 August 2011. (http://www.cfess.org.br/arquivos/text_eng.pdf, letöltve 2015. február 27.)
- FRASER, S.–SIMPSON, S. (2014): 'Always take the weather with you' – Aotearoa New Zealand social work in a dynamic global society. *Aotearoa New Zealand Social Work*, 26(2&3), pp. 29–38.
- FROSTA, E. (2008): Is there a European social work identity? *European Journal of Social Work* Volume 11, Issue 4, pages 341–354.
- GRAY, Mel (2005): Dilemmas of international social work: Paradoxical processes in indigenisation, universalism and imperialism. *International Journal of Social Welfare*, 14(2), 230–237.
- GRAY, M.–FOOK, J. (2004): The Quest for a Universal Social Work: Some Issues and Implications. *Social Work Education* Vol. 23, No. 5, October 2004, pp. 625–644.
- HALL, Nigel (2009): News and Views ... from IFSW. *International Social Work*; 52; 848.
- HEALY, Lynne M. (2007): Universalism and cultural relativism in social work ethics. *International Social Work* 50(1): 11–26.
- Ioakimidis, Vasilios (2013): Beyond the dichotomies of cultural and political relativism: arguing the case for a social justice based 'global social work' definition. *Critical and Radical Social Work: An International Journal*. 1(2): 183–199.
- LORENZ, W. (2001): 'Social work in Europe: portrait of a diverse professional group', in *International Standard Setting of Higher Social Work Education*, ed. S. Hessle, Stockholm Studies on Social Work, No. 17, Stockholm University, Department of Social Work.
- OLSON, Jeffrey J. (2007): Social Work's Professional and Social Justice Projects: Discourses in Conflict. *Journal of Progressive Human Services*, Vol. 18(1).
- PAYNE, Malcolm (2014): European social work and their identities. *ERIS Web Journal*, Volume 5, Issue 2.

THOMAS, W. I.–THOMAS, D. S. (1928): The child in America: Behavior problems and programs. New York, Knopf.

WEISS, I. (2005): Is There a Global Common Core to Social Work? A Cross-National Comparative Study

of BSW Graduate Students. *Social Work*, 50, 101–110.

WILLIG, C. (1999): *Applied Discourse Analysis: Social and Psychological Intervention*, Buckingham, England: Open University Press.